

СЕКЦІЯ 5

АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ: ВИКЛИКИ, ДОСЯГНЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Ахновський Денис

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВІДОБРАЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СКІФСЬКОГО СТЕПУ НА МОНЕТАХ УКРАЇНИ

Ключові слова: археологічна спадщина, археологія, історія України, нумізматики, скіфський степ.

Keywords: archaeological heritage, archaeology, history of Ukraine, numismatics, Scythian steppe.

Створенням і випуском монет, що містять важливу і цікаву інформацію про нашу державу, займається Емісійний центр України. Дослідженню українських монет присвячено багато наукових праць, також є достатньо досліджень з історії, географії та топоніміки скіфського степу, проте відображенню археологічної спадщини скіфського степу на українських монетах не приділено уваги. Тому тема публікації є актуальною і важливою.

На думку Б. Мозолевського, історики й досі сперечаються, коли скіфи вперше з'явилися в Європі [1]. Існує думка, що це відбулося за тисячу років до походження Дарія, тобто в середині II тис. до н. е. З іншого боку, перші скіфські пам'ятки у Північному Причорномор'ї датуються VII ст. до н. е., а на VIII–VII ст. до н. е. припадають перші згадки про кіммерійців та скіфів в асирійських джерелах. Так чи інакше, зі скіфами на території України остаточно утвердився залізний вік, скіфська культура була потужною і залишила по собі багато артефактів, частина яких зображена на монетах сучасної України. Розглянемо їх (рис. 1).

Рисунок 1 – Відображення археологічної спадщини скіфського степу на монетах України:
а) «Скіфське золото. Олень»; б) «Скіфське золото. Кабан»;
в) «Скіфське золото. Богиня Ані»; г) «Скіфія» [2–5]

Аверс монети «Скіфське золото. Олень» не містить археологічної інформації: на ньому зображено малий Державний Герб України, рік карбування монети

(2011), є позначка металу та його проба (золото 999,9 проби), а також вага й номінал. На реверсі розміщено зображення археологічного артефакту – золотої пластини з малюнком оленя з кургану поблизу села Синявки Черкаської області.

Аверс монети «Скіфське золото. Кабан» є подібним до попередньої. Реверс присвячений зразку ювелірного мистецтва Скіфії – золотій фігурці кабана з кургану Хомина Могила (біля села Нагірне Дніпропетровської області).

Монета «Скіфське золото. Богиня Апі» присвячена пластині-аплікації IV ст. до н. е. із зображенням богині Апі. Ця богиня, що виступає у легендах дружиною небесного бога та праматір'ю скіфів, представлена на реверсі монети. Аверс подібний до двох попередніх монет і містить зображення малого Державного Герба України, інформацію про рік карбування, номінал, позначення металу, його проби, масу і логотип Монетного двору НБУ.

На аверсі, у центрі монети «Скіфія», як і на інших у цій серії, розміщене символічне колесо історії, на якому сидить сокіл і повзе змія. З лівого боку розташовано зображення скіфського вояка. В ногах у нього лежить меч, а в руці він тримає ритон. Ритон – посудина у формі рогу, яка дуже характерна для Скіфії. Ритони широко використовувалися східними та іраномовними народами. У скіфів ріг вважався ознакою царської влади, багато оздоблені ритони часто знаходять у могилах скіфської еліти. З правого боку розміщено фігуру скіфської цариці, яка тримає в руках люстерко. На реверсі, у центрі монети, зображено золоту скіфську пластину (VII – поч. VI ст. до н. е.). Раніше ця прикраса була частиною жіночого головного убору. Пластину оточують зображення, стилізовані під скіфський звіриний орнамент. У верхній частині монети розміщено напис «Скіфія».

Таблиця 1

Характеристика монет із зображенням спадщини скіфського степу

Назва	Рік	Номінал	Матеріал	Діаметр	Тираж	Серія	Художник / скульптор
Скіфське золото. Олень	2011	2 грн	золото	13,92 мм	10 тис.	«Найменша золота монета»	В. Дем'яненко, Б. Груденко / В. Дем'яненко, С. Іваненко
Скіфське золото. Кабан	2009	2 грн	золото	13,92 мм	10 тис.	«Найменша золота монета»	В. Дем'яненко / В. Дем'яненко
Скіфське золото. Богиня Апі	2008	2 грн	золото	13,92 мм	10 тис.	«Найменша золота монета»	В. Дем'яненко, Б. Груденко / В. Дем'яненко, С. Іваненко
Скіфія	2001	20 грн	золото, срібло	31,00 мм	2 тис.	«Пам'ятки давніх культур України»	Р. Чайковський / Р. Чайковський

Джерело: систематизовано автором за [2–5]

Отже, можемо зробити такі висновки. Археологічна спадщина скіфського степу на українських монетах відображена добре. Сьогодні існує підбірка монет, присвячених окремим скіфським артефактам. Під час археологічних розкопок

скіфських курганів було знайдено чимало майстерно зроблених прикрас, які відомі не тільки професійним дослідникам, а й широкому загалу. Скіфське золото є важливою частиною української спадщини, тому не є дивним його використання у нумізматиці. Знахідки зі скіфських курганів представлені на різних серіях монет, зокрема в серії «Пам'ятки давніх культур України».

Джерела та література

1. Мозолевський Б. М. Скіфський степ. Київ: Наукова думка, 1983. 197 с. URL: <https://shorturl.at/ruJZ9>
2. Скіфське золото. Олень. *Національний банк України: інтернет-магазин нумізматичної продукції*. URL: <https://coins.bank.gov.ua/-skiphske-zoloto-olen-u-phutljari/p-852.html>
3. Скіфське золото. Кабан. *Національний банк України: інтернет-магазин нумізматичної продукції*. URL: <https://coins.bank.gov.ua/-skifs-ke-zoloto-kaban-u-futlari/p-855.html>
4. Скіфське золото. Богиня Апі. *Національний банк України: інтернет-магазин нумізматичної продукції*. URL: <https://coins.bank.gov.ua/-skiphske-zoloto-boginja-api-u-phutljari/p-879.html>
5. Одеський музей нумізматики: рідкісні монети України. URL: http://www.museum.com.ua/expo/rare_ukr.html

Мельник Сергій

Донецький національний університет імені Василя Стуса

МЕНТАЛЬНІ ОБРАЗИ ТА ДЕСТРУКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В НАПРЯМІ ІСТОРИЧНОГО ВШАНУВАННЯ

Ключові слова: кургани, могильники, монументи.

Keywords: burial mounds, cemetery, monuments.

Розуміння історичних процесів, що сформували деякі з ментальних образів нашого народу, дасть змогу коригувати державне управління, що відповідатиме потребам і духовній гармонії розвитку нашого народу.

Сучасна гібридна війна ведеться і в площині історичного вшанування минулого, тому для простих людей дуже дієве і переконливе на суто емоційному рівні побаченого образу без потреби аргументацій, на прикладі маніпуляції, питання: «Проти чого ви боретесь? Подивіться, яким пам'ятником вшанували Т. Шевченка при советах в Каневі 1939 р., а що збудувала для нього Україна?» [3]. Росія воює за збереження своєї колоніальної експансії, імперських наративів, удосконалених при советах. А народ України інтуїтивно відчуває, що це нас поглинає і знищує, тому дає йому відсіч. Тема, звісно, делікатна, але цю нашу інтуїтивну відмінність треба конкретизувати, щоб напрацювати пропозиції та конкретні кроки для захисту українських ментальних цінностей.

Насамперед існує потреба у захисті і шануванні історичних пам'яток, що дійшли до нас у лоні Землі. З прадавніх часів курганами увінчані наші степи, ще від народів бронзового віку, кіммерійців, скіфів, сарматів, половців тощо. Курганна спадщина знайшла своє природне продовження з початком формування слов'янських племен і складання народностей. За часів Русі і козацтва кургани продовжили покривати могили князів, знатних дружинників і загиблих побратимів.